

Kristian Bernt Karlson

Præferencer for reproduktion?

En analyse af den sociale stratificering af
danske unges uddannelsesforventninger
i henholdsvis 1968 og 2011

Nyere forskning i social ulighed i uddannelse viser, at den sociale baggrund sætter sig igennem unges uddannelsesvalg ud over de faglige meritter, som man i demokratiske samfund typisk ser som nøglen til at bryde den sociale arv. Artiklen belyser årsagerne bag denne regularitet ved at undersøge klasseforskelle i unges forventninger til deres uddannelsesmæssige fremtid for to kohorter af danske unge, der står foran deres første uddannelsesvalg, i henholdsvis 1968 og 2011. Artiklen tester en hypotese om, at sociale skævheder i unges uddannelsesforventninger drives af én i familien rodfæstet præference for fastholdelse af sociale privilegier over generationer. Den empiriske analyse støtter hypotesen og viser samtidig, at de sociale skævheder i unges uddannelsesforventninger stort set er uforandrede over de godt 40 år, der adskiller de to kohorter. Yderligere analyser, der inddrager forældres forventninger til den unge samt bedsteforældrenes uddannelsesniveau, støtter endvidere hypotesen. Analysens resultater peger i retning af, at forskningen med fordel kan rette blikket mod forventningsdannelseprocesser i familien, hvis den vil forstå, hvorfor den sociale arv kan være svær at bryde.

Søgeord: ulighed, social arv, uddannelse, forventninger, social klasse.

Lad mig lidt utraditionelt starte med at præsentere Peter og Mikkel, to danske unge drenge der begge er ved at afslutte 9. klasse og derfor står over for deres første egentlige uddannelsesvalg. Peter og Mikkel ligner hinanden på, hvad de fleste tænker, er det vigtige parameter, når det kommer til uddannelsesvalg: De har haft stort set identiske skoleforløb med stort set identiske faglige præstationer. De har i meritokratisk forstand samme forudsætninger for deres videre uddannelseskarriver. Imidlertid er Peter og Mikkel også forskellige og det på et andet, centralt parameter. Mens Peter er søn af en tømrer, er Mikkel søn af en advokat. Fanger man henholdsvis Peter og Mikkel en dag efter skole og spørger dem om, hvad de regner med, at de skal efter 9. klasse, skulle man umiddelbart forvente, at de regner med at gå samme vej, fx i gymnasiet. Det tilsiger ligheden i deres faglige præstationer. Man skulle i hvert fald ikke tro, at deres sociale baggrund ville være udslagsgivende på sådan vis, at tømrersønnen Peter vil starte på en erhvervsuddannelse for senere at blive tømrer, mens advokatsønnen Mikkel vil starte på en almen gymnasial uddannelse for senere at kunne komme på universitetet og få sin advokateksamen. Det viser sig imidlertid præcis at være tilfældet.

Historien om Peter og Mikkel illustrerer et konsistent resultat i nyere sociologisk forskning i den klassebaserede, sociale ulighed i uddannelse, nemlig at den sociale baggrund sætter sig igennem i unges uddannelsesvalg ud over de meritter, som vi i vestlige, demokratiske samfund opfatter som selve midlet til at bryde den "sociale arv" (Erikson et al. 2005; Jackson 2013). Og overraskende nok eksisterer disse sociale skel stadig på trods af et århundrede karakteriseret af massiv uddannelsesekspansion i den vestlige verden (Breen et al. 2009). På baggrund af disse resultater har den sociologiske stratifikationsforskning i de senere år haft et stærkt ønske om at identificere de mekanismer, der er med til at fastholde de sociale skel i uddannelse (Goldthorpe 1996). En dominerende hypotese er i den sammenhæng, at klassebaserede forskelle i uddannelsesvalg – ud over de forskelle, der kan henføres til den ulige fordeling af akademiske færdigheder over de sociale klasser – kan forklares af familiens præference for at fastholde sine sociale privilegier over generationer (Boudon 1974; Breen og Goldthorpe 1997). Denne præference får konsekvenser for unges uddannelsesvalg og følgelig den sociale arv, fordi unge fra de højere klasser alt andet lige har brug for *mere* uddannelse end unge fra de lavere klasser, hvis de skal have en reel chance for at reproducere deres forældres sociale position. Det er netop denne positionelle mekanisme, som den indledende historie om Peter og Mikkel forsøger at illustrere konsekvenserne af.

I denne artikel tester jeg hypotesen med en kvantitativ analyse af klasseforskelle i unges uddannelsesforventninger for to kohorter af unge i henholdsvis 1968 og 2011. Forventninger antages her at afspejle, på den ene side, en realistisk vurdering af ens fremtidige muligheder i uddannelsessystemet (dannet på baggrund af de ressourcer, den enkelte har til sin disposition) samt, på den anden side, den værdi som den enkelte knytter til det at gen-

nemføre en given uddannelse. Mit empiriske design kontrollerer for klasseforskelle i de forhold, der kan siges at indgå i en realistisk vurdering af ens fremtidige muligheder, for at se, om der stadig er klasseforskelle i unges uddannelsesforventninger. Hvis klassebaggrunden slår igennem efter kontrol for disse forhold, antager jeg, at denne effekt kan forklares af præferencen for reproduktion. Analysen dokumenterer markante klasseforskelle i uddannelsesforventninger blandt unge, når der kontrolleres for disse andre forhold, og klasseforskellene har i det store hele været uforandrede over de 40 år, der adskiller de to kohorter. Analysen, der også ser på forældrenes forventninger til den unge samt på den rolle, bedsteforældrenes uddannelsesniveau spiller, bekræfter endvidere hypotesen om, at præferencen for at reproducere sine forældre sociale position er en central mekanisme, hvorigennem den sociale ulighed i uddannelse skabes og ultimativt fastholdes. Artiklen afsluttes med en diskussion af mulige konsekvenser af analysens resultater for både forskning og orienteringen i uddannelsespolitikken.

Baggrund

De fleste politikere, lægmænd og samfundsforskere anser uddannelse som nøglen til at fremme social mobilitet. Historisk set har de massive udbygninger af uddannelsessystemer, vi har set i de vestlige lande over det 20. århundrede, i høj grad været motiveret af et ønske om at give arbejderklassens børn bedre muligheder for at få en uddannelse. Forskningen i den sociale ulighed i uddannelse viser da også, at det politiske ønske om øget lighed i uddannelse i nogen grad er blevet opfyldt.¹ Fx viser Breen et al. (2009:1510), at for personer født 1954-1964 i Frankrig, Tyskland og Sverige, har dem, hvis forældre var en del af den øvre middelklasse, henholdsvis 10, 9 og 6 gange så stor så odds for at få en eftertrægtelsesværdig uddannelse end dem, hvis forældre var ufaglærte arbejdere. De sammenlignelige tal for personer født 1908-1924 er henholdsvis 16, 23 og 9, hvilket tyder på ret så markante fald. Forskningen herhjemme viser, at den sociale ulighed i uddannelse faldt over den første halvdel af det 20. århundrede, men for dem, der er født i 1960erne, lader uligheden til at have stabiliseret sig (Benjaminsen 2006). Nyere studier, der omfatter senere fødselskohorter, tyder dog på, at for disse kohorter er ulig-

heden faldet (Thomsen et al. 2013; McIntosh og Munk 2012). En genanalyse af uddannelsesmobilitetsdata publiceret i Olsen et al. (2012) viser fx, at den øvre middeklases unge havde 6,8 gange bedre odds end arbejderklassens unge for at få en universitetsuddannelse i 1995, mens forholdet var 5,8 i 2010 (Andrade og Karlson 2013).

Selvom forskningen således peger i retning af en udvikling mod større social lighed i uddannelse, spiller den sociale baggrund stadig en vigtig rolle i unges uddannelseskarriver. På baggrund af denne konklusion har den sociologiske stratifikationsforskning i de senere år i stigende grad haft en interesse i at identificere de potentielle mekanismer, der er med til at fastholde den sociale ulighed i uddannelse (Gambetta 1987; Goldthorpe 1996; Breen og Goldthorpe 1997). I denne tradition, der er inspireret af teorien om rationelle valghandlinger, ses social ulighed i uddannelse som klassebaserede forskelle i *beslutninger*, der har konsekvenser mange år frem i tiden. I processen, der leder op til sådan en beslutning, er antagelsen, at den unge i samspil med sine forældre afvejer både fordele og ulemper ved at forfølge en videre uddannelse, ligesom de vurderer, om den unge realistisk set vil kunne gennemføre uddannelsen. Med andre ord afhænger beslutningen af to parametre: Den forventede værdi af uddannelsen og den vurderede chance for gennemførelse. Fordi uddannelsesvalg ifølge denne teori kan føres tilbage til disse to parametre, er spørgsmålet om den sociale ulighed i uddannelse også ultimativt et spørgsmål om, hvorfor unge fra forskellige sociale klasser har forskellige vurderinger af den forventede værdi af en given uddannelse og af chancen for at bestå den.²

Ifølge teorien baseret på rationelle valghandlinger vil middelklassens unge alt andet lige knytte en større værdi til længere uddannelser end arbejderklassens unge (Boudon 1974; Breen og Goldthorpe 1997). Årsagen hertil er én i familien rodfæstet *præference* for at fastholde sociale privilegier over generationer. Denne præference kaldes nogle gange frygten for nedadgående mobilitet og kan ses som et ønske om, at barnet i sit liv opnår en statusposition, der som et minimum matcher forældrenes statusposition. Denne præference formes angiveligt igennem den primære socialisering og vil derfor i overvejende grad også afspejle forældrenes præferencer (Haller 1982). Mens præferencen antages at gælde alle familier på tværs af de sociale lag – lige fra arbejderklassefamilien til middelklassefamilien – har den vidt forskellige konsekvenser for børn fra de forskellige klasser: Et middelklassebarn vil alt andet lige skulle gennemføre en længere uddannelse end et tilsvarende arbejderklassebarn, hvis han eller hun vil forøge sine chancer for at reproducere sine forældres middelklasseposition. Med andre ord leder præferencen for fastholdelse af sociale privilegier over generationer til, at den forventede værdi af en given uddannelse afhænger af ens klassebaggrund (Breen og Goldthorpe 1997). Og derfor kan præferencen for reproduktion forventeligt også være en central mekanisme, hvorigennem den sociale ulighed i uddannelse skabes.

Imidlertid antager teorien om rationelle valg handlinger som sagt også, at familier i de forskellige sociale klasser varierer med hensyn til vurderingen af barnets muligheder i videre uddannelse. I den sammenhæng kan man fremhæve tre ressourcer, som på den ene side er med til at fastlægge ens reelle, fremtidige uddannelsesmuligheder, og som på den anden side er ulige fordelt over de sociale klasser. For det første vil økonomiske ressourcer spille en central rolle i fastlæggelsen af ens reelle uddannelsesmuligheder, og samtidig ses økonomiske ressourcer ofte som den mest umiddelbare manifestation af en families sociale position (Goldthorpe og McKnight 2006). I mange lande er der fx markante økonomiske omkostninger forbundet med at tage en uddannelse, og selv i lande som Danmark, hvor der ingen direkte omkostninger er, kan der stadig være en række afledte omkostninger som fx omkostninger til studiebolig, bøger, mv. Med andre ord kan familiens økonomiske ressourcer være en mekanisme, hvorigennem den sociale ulighed i uddannelse skabes.

For det andet har *akademiske færdigheder*, der omfatter kognitive såvel som ikke-kognitive evner, stor betydning for den unges præstationer i skolen og belønnes i sidste ende også på arbejdsmarkedet (Farkas 2003). Der findes et utal af studier og rapporter, der dokumenterer den ulige fordeling af akademiske færdigheder over de sociale klasser. I den mere kendte ende af skalaen viste Bourdieu og Passeron (1990), hvordan middelklassens børn i højere grad end arbejderklassens børn besidder de sproglige og kulturelle evner, som premieres i skolen. Analyser foretaget på baggrund af PISA-undersøgelserne viser deslige, at familiebaggrunden i alle lande, som man har data på, konsistent påvirker præstationer i test af læse- og matematikfærdigheder (OECD 2011). Klasseforskellene i disse evner forklares i sociologien ofte ud fra de forskellige opdragelsesstile og socialiseringsstrategier, man ser over de sociale klasser (Lareau 2003).³ Men uagtet hvad årsagerne bag klasseforskelle i akademiske færdigheder er, udgør de en potentiel mekanisme, hvorigennem den sociale ulighed i uddannelse skabes.

For det tredje vil *kendskab* til og erfaring med uddannelse være ulige fordelt over de sociale klasser (Werfhorst og Anderson 2005). Middelklasseforældre vil ofte selv have været igennem et længere uddannelsesforløb end arbejderklasseforældre og vil alt andet lige have en bedre ide om, hvad uddannelse kræver, og hvad det kan bruges til. Kendskabet kan på den ene side være konkret viden, fx i form af information om afkastet af en uddannelse, og på den anden side have en mere følelsesmæssig karakter, fx i form af en fornemmelse af at høre – eller ikke høre – til. Fordi kendskab til uddannelse er ulige fordelt over de sociale klasser og samtidig kan påvirke vurderingen af ens muligheder i videre uddannelse, kan det også være en central mekanisme, hvorigennem den sociale ulighed i uddannelse skabes.

Alt imens årsagerne til den sociale ulighed i uddannelse angiveligt handler om både præferencer og ressourcer, opstår spørgsmålet, hvordan man bedst får indblik i de overvejelser og afvejninger, der går forud for et uddan-

nellesvalg. I denne artikel forsøger jeg at få et indblik gennem de *forventninger* til fremtidig uddannelse, som unge, der står over for deres første egentlige uddannelsesvalg, har. En forventning kan her forstås som en overbevisning om, at en given begivenhed med en vis sandsynlighed vil ske i fremtiden. Den kan ses som et resultat af en selvrefleksiv læringsproces, hvor den unge organiserer sit selv i relation til fremtiden ved løbende at justere sin selvforståelse i lyset af de muligheder, som samfundet synes at udstikke (Woelfel og Haller 1971; Willis 1981). Denne justering kan derfor i lyset af ovenstående siges at afspejle en afvejning af, om man har potentialet til at møde de krav, som en given uddannelse involverer, samt en fastlæggelse af den værdi, som man knytter til det at gennemføre uddannelsen (Kerckhoff 1977).

Forskningen viser, at forventninger er en god prædikator for unges endelige uddannelsesvalg (Morgan 2004). Som Tabel 1 illustrerer, kan ca. 85 procent af de unge i 1968 korrekt forudsige, om de senere i deres liv vil eller ikke vil stå med en studenterhue på hovedet.⁴ Det betyder dog også, at ikke alles forventninger indfris. På den ene side vil nogle have urealistiske forventninger. Fx kan den enkelte have en misforstået opfattelse af kravene for at gennemføre en given uddannelse. På den anden side kan der være udefrakommende ting, der gør, at forventningen ikke indfris, som fx personlige eller familiemæssige kriser. Men uanset hvilke forskelle, der vil være mellem det forventede og det realiserede, opsummerer en uddannelsesforventning den *orientering*, som en ung har med sig ind i den beslutningsproces, som ultimativt leder til et uddannelsesvalg. Og derfor er forventninger og deres årsager også relevante som genstand for sociologisk analyse i sig selv.⁵

På baggrund af ovenstående betragtninger forsøger jeg i denne artikel at indkredse, hvor central præferencen for fastholdelse af sociale privilegier

Tabel 1. Simultan fordeling af forventet (i 1968) og realiseret (senest i 1976) gymnasieuddannelse. Ungdomsforløbsundersøgelsen.

	Har afsluttet en gymnasial uddannelse senest i 1976		
	Nej	Ja	I alt
Forventede at afsluttede gymnasiet, da respondenterne var 14 år i 1968			
Nej	70,8 %	7,2 %	78,0 %
Ja	8,6 %	13,4 %	22,0 %
I alt	79,4 %	20,6 %	100,0 %

Note: Der mangler oplysninger om opnået gymnasieuddannelse senest i 1976 fra 208 personer, som her er udeladt fra tabellen. Tabellen omfatter dermed 2.134 respondenter. Den polykorriske korrelation mellem de to variable er 0,77, hvilket svarer til, at forventningen kan forklare ca. 60 procent af variationen af realiseringen.

er over generationer er i stratificeringen af unges uddannelsesforventninger. Det gør jeg ved at sammenligne forventninger mellem unge, der kan siges at have samme reelle uddannelsesmuligheder, men som varierer med hensyn til deres forældres sociale klasse. Herudover gentager jeg denne analyse for de forventninger, som forældrene har til de unge, hvilket giver mig yderligere mulighed for at vurdere argumentet om, at præferencen for reproduktion i høj grad er rodfæstet i familien. Sidst vil analysen også anlægge et historisk perspektiv, eftersom jeg har data på unge, der stod foran deres første egentlige uddannelsesvalg, i henholdsvis 1968 og 2011. Dette muliggør med andre ord også en vurdering af, om præferencer for reproduktion har ændret betydning over de godt 40 år, der har været kendetegnet af massiv udbygning af uddannelsessystemet.

Data og metode

Jeg anvender data fra to unikke surveys af unge til at studere den historiske udvikling i stratificeringen af unges uddannelsesforventninger i den sidste halvdel af det 20. århundrede i Danmark. Det første datasæt er den såkaldte Ungdomsforløbsundersøgelse, som har fulgt en repræsentativ kohorte af unge født i 1954 fra de i 1968 gik i 7. klasse gennem det meste af livet (Hansen 1995). Det andet datasæt er den såkaldte Børneforløbsundersøgelse, som har fulgt en repræsentativ kohorte født i 1995 frem til i dag (Ottosen 2012). I min analyse anvender jeg den første runde i Ungdomsforløbsundersøgelsen fra 1968, mens jeg anvender den femte runde i Børneforløbsundersøgelsen fra 2011.⁶

De endelige stikprøver med valide svar på alle variable er 2.341 og 2.056 i surveyene fra henholdsvis 1968 og 2011. Det, der gør disse to undersøgelser unikke, er deres sammenlignelighed på to for artiklen centrale parametre. For det første indeholder begge undersøgelser stort set sammenlignelig information om unges uddannelsesforventninger, faglige formåen og sociale baggrund samt information om de uddannelsesforventninger, forældrene har til den unge. For det andet spørges de unge i begge undersøgelser om deres uddannelsesforventninger på et tidspunkt i deres liv, hvor de første gang står over for et uddannelsesvalg, der har livsvarige konsekvenser såvel økonomisk som socialt. Med andre ord kan jeg anvende de to undersøgelser til at sammenligne den sociale stratificering af unges uddannelsesforventninger i dag med, hvordan billedet så ud for godt 40 år siden. I det følgende beskriver jeg de variable, jeg anvender i min analyse (se tabel A1 i appendiks for variablenes fordelinger i de to surveys).

Uddannelsesforventninger måles med et spørgsmål, hvor de unge spørges til, hvilken uddannelse de selv regner med at gennemføre i fremtiden. For 1968-surveyen omkoder jeg denne variabel til en binær variabel, der indikerer, om den unge forventer at afslutte en gymnasial uddannelse eller ej. Forældrenes uddannelsesforventning til den unge, der kommer fra et separat spørge-

skema for forældrene, omkodes på samme vis. I denne kohorte var gymnasiet en akademisk uddannelse for de få – ca. 20 procent af årgangen ville senere stå med en studenterhue på hovedet, hvorfor variabelen også er relevant for studiet af familiers selektive uddannelsespræferencer. Men i dag har gymnasiets selektive værdi ændret sig markant grundet den massive ekspansion af ungdomsuddannelserne, vi har set siden anden verdenskrig (se evt. figur A1 i appendiks). Derfor omkoder jeg for 2011-surveyen variabelen for uddannelsesforventninger til en binær indikator for, om den unge forventer at afslutte en universitetsuddannelse eller ej. Jeg omkoder forældrenes uddannelsesforventning, der kommer fra et separat forældreskema, på tilsvarende vis. Ifølge Undervisningsministeriets profilmodel forventes ca. 27 procent af ungdomsårgangen 2011 at gennemføre en universitetsuddannelse inden for de næste 25 år (Henriksen 2012). Men selvom universitetet for 2011-kohorten ud fra dette parameter er mindre selektivt, end studenterhuen var for 1968-kohorten, og selvom universitetet for mange 15-årige i 2011 ligger langt ude i fremtiden, er det den bedste indikator på en selektiv og eftertragtellesværdig uddannelse, som er tilgængelig med de foreliggende data.

Akademiske færdigheder måler jeg med mål for kognitive færdigheder. I 1968-surveyen anvender jeg den unges score på test for induktive evner (se Hansen 1995). I 2011-surveyen anvender jeg den unges score på Raven's test for fornuftsreasonement (se Bingley, Karlson og Martinello 2012). En mangel ved disse mål er, at de ikke afspejler alle aspekter af de unges faglige formåen, men snarere snævre, analytiske færdigheder. Imidlertid viser studier (fx Hauser 2002), at disse færdigheder korrelerer højt med både karakterer og andre akademiske færdigheder, hvorfor jeg tager målene som en grov indikator, der i analysen tillader mig at sammenligne unge med samme faglige formåen. Sidst i artiklen afrapporterer jeg også på resultater fra yderligere analyser, der forsøger at kontrollere for et bredere sæt af færdigheder, men, som vi skal se, ændrer det ikke mærkbart på artiklens konklusioner.

Forældrenes sociale baggrund måler jeg med en simpel klasseinddeling, der indfanger skellet mellem middelklasse ("white collar") og arbejderklasse ("blue collar").⁷ Inddelingen opdeler forældre i ufaglærte arbejdere, faglærte arbejdere, selvstændige med færre end 10 ansatte, landmænd samt en øvre og nedre middelklasse. Den nedre middelklasse omfatter lønnede funktionærer med færre end 10 underordnede, mens den øvre middelklasse omfatter funktionærer med mere end 10 underordnede samt selvstændige med mere end 10 ansatte. Selvom klasseskemaet ikke er teoretisk motiveret, indfanger det i tilstrækkelig grad en hierarkisk differentiering med hensyn til privilegier af både materiel (fx økonomiske ressourcer) og immateriel (fx evner og indflydelse) karakter. Selvom opdelingen også afspejler skellet mellem selvstændige og lønarbejdere, herunder i nogen grad lønarbejderkontraktens karakter, er det hierarkiske skel mellem middel- og arbejderklasse det motiverende skel i analysen af sociale forskelle i unges uddannelsesforventninger. I analysen

anvender jeg den højeste klasse af de to forældre, hvilket kendes som dominansprincippet i kodning af social baggrund (Erikson 1984).⁸

Andre variable, som jeg kontrollerer for i analyserne, er den unges køn samt forældrenes indkomst og, specifikt for 2011-kohorten, bedsteforældres højeste uddannelse. Undersøgelser viser, at drenge og piger ofte har forskellige forventninger til deres uddannelsesmæssige fremtid, og disse forskelle er typisk i overensstemmelse med den generelle udvikling i kønsforskelle i uddannelsesvalg for tidligere kohorter (se fx Bingley, Karlson og Martinello 2012). Men fordi køn af biologiske årsager er statistisk uafhængig af social baggrund i de fleste samfund, vil kontrol for køn ikke i nævneværdig grad ændre artiklens overordnede resultater.⁹ I analysen inkluderer jeg også forældrenes indkomst, fordi en oplagt forklaring på forskelle mellem de sociale klasser i uddannelsesorienteringer, som sagt, er forskelle i økonomiske ressourcer mellem de sociale klasser. Indkomst er i både 1968- og 2011-surveyene indhentet via de administrative registre, hvorfor de gerne skulle give et retvisende billede af forældrenes økonomiske situation. Bedsteforældrenes højeste uddannelsesniveau – information der kommer fra forældreskemaet for 2011-kohorten – anvender jeg som en grov indikator på familiens sociale position i den forrige generation. Jeg omkoder variabelen til at indikere, om mindst én bedsteforælder har gennemført en videregående uddannelse.

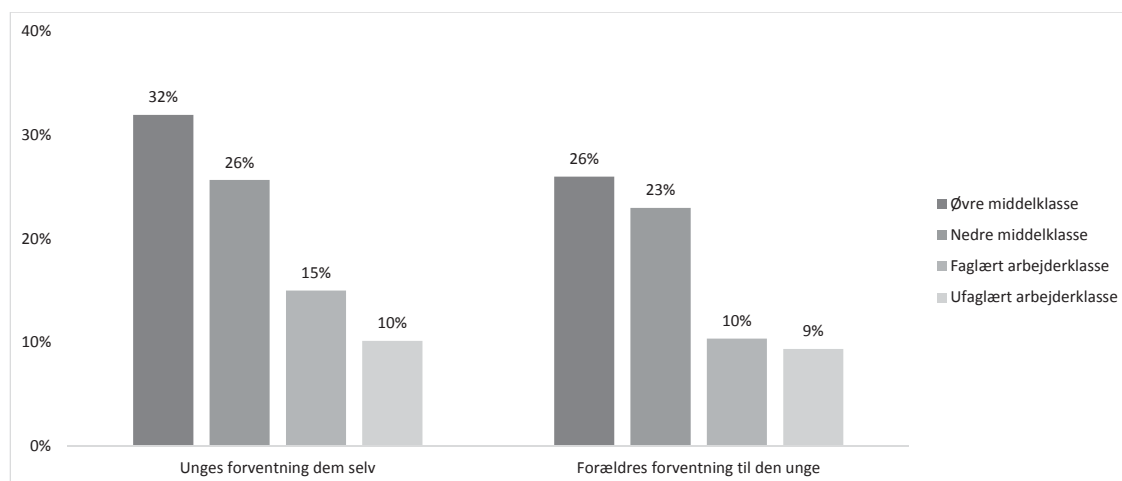
Analysen er bygget op på sådan vis, at jeg rapporterer på udviklingen fra 1968 til 2011 i den sociale stratificering af unges og forældres uddannelsesforventninger. Det overordnede mål med analysen er at eftervise, om de grundlæggende reproduktionspræferencer er resistente over for den massive uddannelsesekspansion, man har set over de sidste 40 år. I alle analyser afbilder jeg forudsagte sandsynligheder fra logistiske regressionsmodeller (appendikset afrapporterer modellernes estimerede parametre). Alle estimater, som jeg afrapporterer i analysen, er statistisk signifikante på et 5-procentsniveau, hvorfor jeg ikke afrapporterer på statistisk signifikans i analysen.

Analyse

Figur 1 viser forskelle mellem de sociale klasser i andelen af unge i 1968, der forventer at afslutte en gymnasial uddannelse samt andelen af de unges forældre, der forventer, at den unge afslutter en gymnasial uddannelse. Forskellene er kontrollerede for den unges køn og akademiske færdigheder samt forældrenes indkomst. Med andre ord sammenligner vi unge fra forskellige sociale klasser med samme køn, faglige formåen og økonomiske ressourcer, hvorfor disse forhold heller ikke kan forklare de forskelle mellem de sociale klasser, vi ser. Figuren viser to resultater. For det første er der markante forskelle mellem middelklassens og arbejderklassens unge: Fx forventer 32 procent af den øvre middelklassens unge at afslutte en gymnasial uddannelse, mens det kun gælder 10 procent af ufaglærte arbejderes børn. Samme tendens, dog mindre udtalt, ses også, hvis man fx sammenligner de faglærtes børn med den nedre

middelklassens børn. Med andre ord slår den sociale baggrund stærkt igennem, når det kommer til de unges fremtidsudsigter i 1968.

Figur 1. Andel 14-årige i 1968, der forventer at afslutte en gymnasial uddannelse, samt andel af de 14-åriges forældre, der forventer at deres unge afslutter en gymnasial uddannelse. Fordelt på forældres sociale klasse. Kontrolleret for barnets køn og akademiske færdigheder samt forældres indkomst.

Note: Andele for unge af selvstændige og landmænd udeladt.

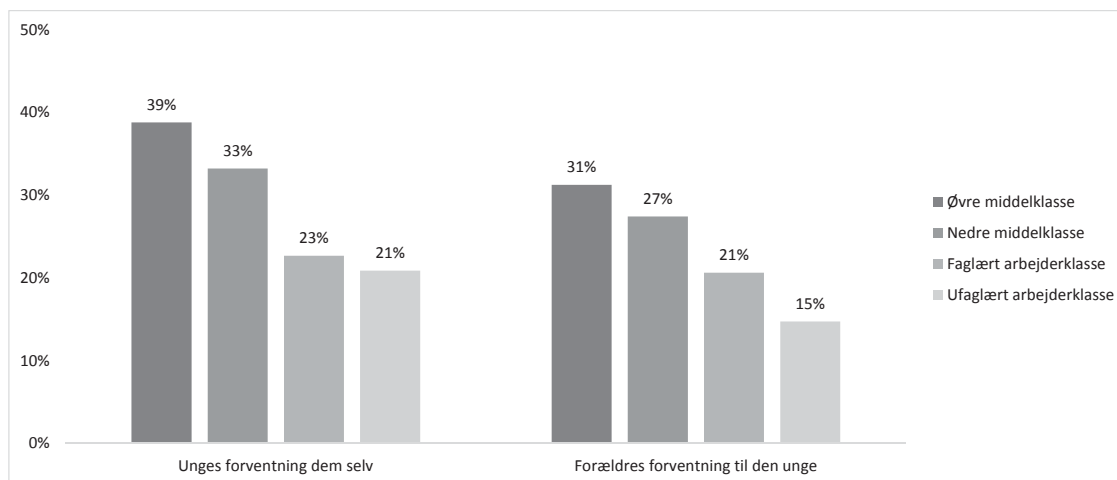
For det andet viser figur 1, at klasseforskelle i de unges forventninger til dem selv stort set afspejler klasseforskelle i forældrenes forventninger til de unge. Fx forventer ca. en fjerdedel af middelklassens forældre, at deres barn får en gymnasial uddannelse, mens det kun gælder ca. en tiendedel af arbejderklassens forældre. Og for at gentage: Disse klasseforskelle i forventninger sætter sig igennem, ligesom for de unges vedkommende, ud over de faglige meritter, man burde forvente var udslagsgivende i et meritokratisk samfund. Med hypotesen om familiens stærke præference for reproduktion i baghovedet overrasker resultatet imidlertid ikke. Hvis familier reagerer på en frygt for, at deres afkom ikke reproducerer familiens sociale position, bør unge og forældre fra højere sociale lag alt andet lige have højere uddannelsesmæssige ambitioner end lignende unge og forældre fra lavere sociale lag.

At den sociale baggrund påvirker unges uddannelsesforventninger i den tidlige kohorte er måske mindre overraskende. Imidlertid kunne man tro, at der over de 40 år, der adskiller de to kohorter, ville ske en udligning af nogle af disse forskelle. Uddannelsessystemets massive ekspansion har givet markant flere børn fra arbejderklassen muligheden for at tage en uddannelse og dermed chancen for at bryde den sociale arv, men når det kommer til den sociale ulighed i uddannelse, er spørgsmålet ikke, om arbejderklassens børn har forbedret sine absolutte muligheder for mobilitet. Det handler snarere om,

hvorvidt udviklingen i arbejderklassens uddannelsesmuligheder historisk set har været stejlere end udviklingen blandt middelklassen. Hvis middelklassen har reageret i samme udstrækning på den generelle uddannelsesekspansion som arbejderklassen, ville man forvente, at den sociale ulighed i uddannelse vil bestå (Raftery og Hout 1993). Som tidligere nævnt er det i nogen grad den udvikling, man har set i Danmark, hvor uligheden i uddannelse faldt i den første halvdel af det 20. århundrede, men for dem, der er født i 1960'erne, har uligheden stabiliseret sig.

Spørgsmålet i forhold til min analyse er, om man i dag kan spore samme indflydelse fra forældrenes sociale klasse, når det kommer til unges og deres forældres forventninger. Figur 2, der viser uddannelsesforventninger for unge i 2011, bekræfter hypotesen om udpræget stabilitet i stratificeringen af unges uddannelsesforventninger, når vi sammenligner unge med samme akademiske færdigheder. Fx forventer 39 procent af den øvre middelklassens unge at afslutte en universitetsuddannelse, mens det kun gælder 21 procent blandt børn af ufaglærte arbejdere. Faktisk er mønstret i klasseforskelle i uddannelsesforventninger i 2011 stort set identisk med mønstret i 1968. Det samme gælder de forventninger, forældrene har til de unge – selvom springet i disse forventninger mellem middelklassen og arbejderklassen ikke er så abruptt i 2011 som i 1968.¹⁰ Ikke desto mindre er den overordnede tendens i stratificeringen af uddannelsesforventninger entydig: Uligheden i uddannelsesforventninger, der ikke kan relateres til forskelle mellem de sociale klasser i akademiske færdigheder og økonomiske ressourcer, består.

Figur 2. Andel 15-årige i 2011, der forventer at afslutte en universitetsuddannelse, samt andel af de 15-åriges forældre, der forventer at deres unge afslutter en universitetsuddannelse. Fordelt på forældres sociale klasse. Kontrolleret for barnets køn og akademiske færdigheder samt forældres indkomst.

Note: Andele for unge af selvstændige og landmænd udeladt.

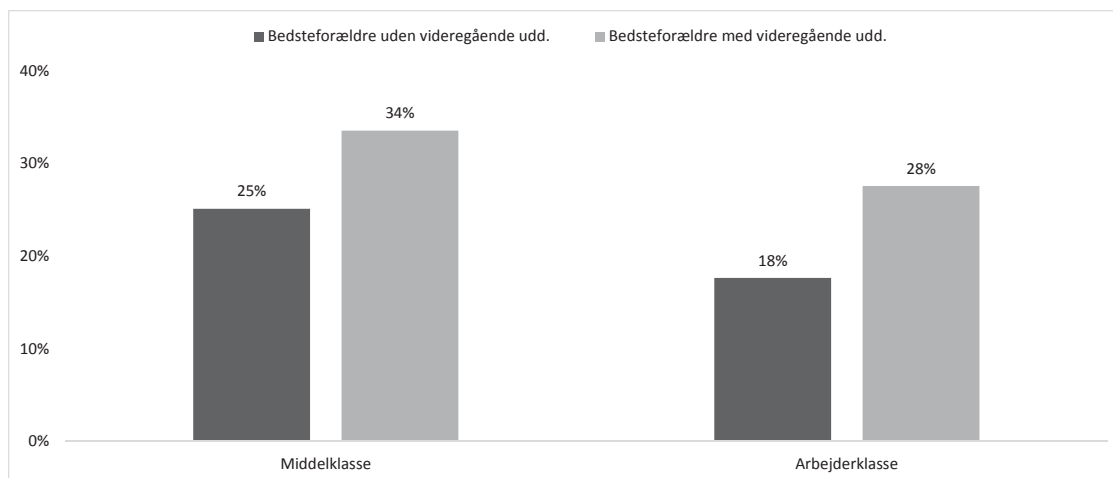
Klasseforskelle i uddannelsesforventninger kan som nævnt føres tilbage til en række forskellige årsager. I analysen har jeg indtil nu kontrolleret for to af disse årsager, nemlig den unges akademiske færdigheder og forældrenes indkomst. Med andre ord har de afrapporterede klasseforskelle i uddannelsesforventninger andre årsager end klasseforskelle i akademiske færdigheder og økonomiske ressourcer. En oplagt forklaring på disse forskelle er derfor, som jeg tidligere har argumenteret for, familiers præference for at fastholde privilegier over generationer. Imidlertid varierer familier også med hensyn til deres kendskab til, hvad uddannelse er og hvad, det kan bruges til, hvorfor det er svært entydigt at henføre den uforklarede klasseforskel i forventninger til præferencer for reproduktion. Ikke desto mindre vil jeg i den sidste del af analysen forsøge at adskille disse to teoretiske størrelser (præferencer og kendskab) ved hjælp af en indirekte identifikationsstrategi.

Strategien går på at undersøge, om bedsteforældrenes sociale position slår igennem forældres forventninger til deres børn blandt middelklasseforældre. Argumentet er, at blandt forældre fra middelklassen har langt størstedelen selv været igennem en videregående uddannelse. Derfor vil det være overvejende usandsynligt, at bedsteforældre ville kunne bibringe et kendskab til uddannelse, som forældrene ikke selv i forvejen har. Med andre ord må forskelle i forældres uddannelsesforventninger mellem bedsteforældrenes uddannelsesniveau inden for middelklassen kunne forklares med forskelle i én i familien dybt rodfæstet frygt for, at familiens afkom ikke bibeholder den sociale position, som familien har haft over ikke bare én, men to generationer.

Figur 3 viser andele af forældre i 2011, der gerne ser, at deres barn afslutter en universitetsuddannelse, fordelt på forældrenes sociale klasse og bedsteforældrenes uddannelsesniveau. Disse estimater er, som i de foregående analyser, kontrolleret for forældrenes indkomst og den unges færdigheder og køn, hvorfor disse forhold ikke kan forklare de forskelle, vi ser. Figuren viser, at bedsteforældres uddannelsesniveau slår stærkt igennem i middelklassen: 34 procent af middelklassens forældre forventer, at deres barn afslutter en universitetsuddannelse, hvis bedsteforældrene havde en videregående uddannelse, mens den tilsvarende andel er 25 procent, hvis bedsteforældrene ikke havde en videregående uddannelse. Disse resultater tyder således på, at præferencen for reproduktion spiller en vigtig rolle i familiers orienteringer mod fremtiden og dermed også i de valg, der i sidste ende er med til at skabe den sociale ulighed i uddannelse.

Figur 3 viser imidlertid også, at bedsteforældres uddannelsesniveau slår igennem blandt forældre i arbejderklassen. Imidlertid er det svært at afgøre, om denne forskel drives af præferencer eller kendskab, da bedsteforældrenes kendskab til uddannelse i dette tilfælde kan have spillet en afgørende rolle for forventningsforskelle inden for arbejderklassen. Ikke desto mindre viser tallene i figur 3, at bedsteforældres uddannelsesniveau lader til at spille en rolle for forældres forventninger til deres børn, uanset hvilken social klasse

Figur 3. Andel 15-åriges forældre i 2011, der forventer at deres barn afslutter en universitetsuddannelse, brudt ned på forældres sociale klasse samt, om bedsteforældrene har afsluttet en videregående uddannelse eller ej. Kontrolleret for barnets køn og akademiske færdigheder samt forældres indkomst.

Note: Selvstændige og landmænd udeladt. Forskelle i andele mellem bedsteforældrenes uddannelsesniveau i både middel- og arbejderklassen er statistisk signifikante på et 5-procentsniveau.

forældrene selv har erhvervet sig. Det fortæller på sin egen, tydelige måde, at orienteringer, der er en integreret del af uddannelsesvalgprocesser, i mere end én forstand er dybt rodfæstet i den fædrene arv og måske af den grund netop også svære at ændre – selv i dagens meritokratiske velfærdsstat.

Diskussion

Min empiriske analyse peger entydigt i retning af, at én i familien rodfæstet præference for fastholdelse af privilegier over generationer spiller en central rolle i stratificeringen af unges orientering mod deres uddannelsesmæssige fremtid. Samtidig lader præferencen til at spille en lige så stor rolle i dag, som den gjorde for 40 år siden. Herudover er min analyse også interessant i et komparativt perspektiv: Danmark er ikke blot blandt de økonomisk mest lige lande i verden men også blandt de lande med de bedste muligheder for at bryde den "sociale arv" (Björklund og Jäntti 2000; Causa og Johansson 2010). Med andre ord vil man forvente, at hvis præferencen for reproduktion slår igennem i unges uddannelsesorienteringer og i sidste ende deres uddannelsesvalg i dagens Danmark, hvor der på mange måder er mindst på spil i forhold til uddannelsers absolutte afkast, så er det overvejende sandsynligt, at de vil gøre det med mindst lige så stor kraft i lande med mere ulighed og social arv.

Min analyse kan også kvalificere den måde, vi som sociologer studerer social arv på, samt det fokus som uddannelsespolitikken har i dag. Men inden jeg vil diskutere disse forhold, vil jeg kort fremhæve, at min empiriske analyse også har en begrænsning i og med, at jeg ikke kan observere "præferen-

cen for reproduktion" direkte, men kun indirekte kan teste konsekvenserne af den. I den sammenhæng er det især kritisk, at målet for akademiske færdigheder er ret begrænset. Man kan fx forestille sig, at de afrapporterede klasseforskelle i uddannelsesforventninger ville være mindre udtalte, hvis jeg havde kontrolleret for mere omfattende og præcise mål for de unges færdigheder. Dog indeholder de to surveys en række mål for akademiske færdigheder, der blot ikke går igen i begge surveys, og derfor ikke muliggør en direkte sammenligning. Hvis jeg inkluderer disse mål i mine analyser – et mål for verbale evner i 1968-surveyen og et mål for ikke-kognitive færdigheder i 2011-surveyen – ændrer de afrapporterede mønstre sig ikke nævneværdigt. Derfor synes analysens konklusioner også robuste over for denne potentielle begrænsning.

Siden årtusindeskiftet har OECDs *Programme for International Student Assessment* (PISA) haft markant indflydelse på uddannelsespolitikken i Danmark. Selvom PISA-undersøgelserne er omdiskuterede herhjemme, har de i stigende grad ført den uddannelsespolitiske diskurs i retning af et fokus på akademiske færdigheder. Dette fokus er på sin vis prisværdigt, eftersom forskningslitteraturen relativt entydigt viser, at tidlige investeringer i børns færdigheder har store afkast senere hen – og derfor potentielt også kan være med til at reducere den klassebaserede ulighed i akademiske færdigheder (Heckman 2006). Esping-Andersen (2004) har deslige argumenteret for, at Danmarks førende position i forhold til den sociale lighed i uddannelse i høj grad kan forklares af den faldende ulighed i evner, som fulgte af udbredelsen af institutionaliseret højkvalitetsbørnepasning fra 1970erne og frem. Ikke desto mindre peger min analyse samt anden forskning på området (se især Jackson 2013) i retning af, at den sociale ulighed i uddannelse vil bestå, selv hvis man kunne eliminere de klassebaserede skel i akademiske færdigheder. Spørgsmålet er derfor også, om uddannelsespolitikken på denne baggrund i stigende grad bør fokusere på andre årsager bag den sociale arv som fx de præferencer, jeg har argumenteret for, er en anden central årsag.

I den sammenhæng kan et sociologisk blik for *familien* som en adaptiv enhed med en veludviklet evne til at bestå under samfundsforandringer, som fx Pitirim Sorokin (1927) argumenterede for i sit stort anlagte værk om social mobilitet, bidrage med et centralt perspektiv til den offentlige debat. Hvis middelklassefamilier anvender den institutionelle differentiering af uddannelsessystemet som et *middel* til social reproduktion – som denne artikel indirekte har forsøgt at demonstrere – vil et oplagt spørgsmål for videre forskning være, hvordan uddannelsesinstitutioner og -pædagogik skal udvikles for at svække denne udnyttelse. Imidlertid bevæger man sig i den sammenhæng ind i en større diskussion af, hvor langt man som samfund kan og vil gå for at realisere et ønske om lige muligheder til alle, især fordi indgriben på et område kan stride mod grundlæggende rettigheder på andre områder. Derfor er den sociale ulighed i uddannelse i sidste ende også et politisk spørgsmål, der kan kvalificeres af sociologiske analyser af social reproduktion.

Noter

1. Der pågår i den komparative forskning på området en større diskussion om, hvorvidt den sociale ulighed i uddannelse rent faktisk er faldet over det 20. århundrede. Jeg trækker her på det omfattende, komparative studium af Breen et al. (2009), som anvender data af højere kvalitet end tidligere studier.
2. Min fremstilling af teorien udlagt af Breen og Goldthorpe (1997) er her en smule forsimplet. Teorien tilsiger, at den forventede nytte af et valg er en funktion af produktet af sandsynligheden for gennemførelse og af det forventede afkast fratrukket de omkostninger, der vil være i forbindelse med at føre uddannelsesvalget ud i livet. Forsimplingen har imidlertid ingen konsekvenser for det argument og den analyse, jeg fremfører i artiklen.
3. For nogle sociologer spiller skolen og dens socialt farvede praksis også en betydelig rolle, når det kommer til den måde, akademiske færdigheder premieres på i industrialiserede samfund og dermed også i skabelsen af social ulighed i unges færdigheder (Bourdieu 1977; Bowles og Gintis 1976). Skolens pædagogiske praksis ses her som værende i overensstemmelse med middelklassens kulturelle og sproglige stil, hvilket leder til en uretmæssig favorisering af middelklassens børn og en fremmedgørelse af arbejderklassens børn. Skolen er på den vis konserverende for den sociale orden og det ofte på en måde, der fremtræder som, men ikke reelt er, socialt neutral. Denne forklaring er selvfølgelig central i studiet af, hvordan familien og skolen som institutioner spiller sammen i moderne samfund, men for denne artikels analyse, er den konkrete årsag til klasseforskelle i akademiske færdigheder mindre relevant. Min analyse udnytter blot det faktum, at færdigheder er ulige fordelt over de sociale klasser.
4. Tallene kommer fra Ungdomsforløbsundersøgelsen, som jeg beskriver i sektionen Data og metode. Undersøgelsen er en forløbsundersøgelse, hvorfor jeg kan sammenstille de unges forventninger med deres realiserede skoleuddannelse 8 år senere.
5. Der er også mindst to andre fordele ved at se på unges forventninger. For det første muliggør det en analyse af den sociale ulighed i uddannelse mange år *før* de endelige uddannelsesvalg er truffet, og uddannelseskarreren er ved sin ende, hvilket jeg benytter mig af i den empiriske analyse. For det andet kan forventninger også ses som værende motiverende for den enkelte unge, der løbende vil arbejde henimod at realisere sine forventninger (og løbende også vil justere disse forventninger i lyset af ny information som fx forbedrede præstationer i skolen). I den optik kan forventningen også være en medvirkende årsag til det endelige uddannelsesvalg i den forstand, at havde den enkelte unge *ikke* haft den forventning, som han eller hun rent faktisk havde, kunne han eller hun i sidste ende have endt med at træffe et andet uddannelsesvalg.
6. I artiklens empiriske analyser korrigerer jeg for stikprøvedesign og bortfald i de to surveys. Bemærk, at i Børneforløbsundersøgelsens femte runde er etniske minoriteter af diverse grunde ikke taget med. Med andre ord er undersøgelsen ikke repræsentativ for hele befolkningen, men kun for "etnisk danske" unge og deres familier. I og med at etniske minoriteter i Danmark er overrepræsenterede blandt lavere socioøkonomiske lag, vil analysens resultater være skæve i forhold til dette forhold. Imidlertid er problemet ikke stort for denne artikels konklusioner, fordi inklusionen af etniske minoriteter i stikprøven med stor sandsynlighed blot ville forstærke sammenhængen mellem socialklasse og forventninger.
7. Skemaet trækker på dominerende klassifikationer i studiet af klasser, men kan ikke entydigt reduceres til disse. Årsagen er den begrænsede information om forældrenes erhverv, der ville tillade kodninger i overensstemmelse med fx EGP-skemaet eller Wright's skemaer.
8. Der er begrænsninger ved at sammenligne forældre fra samme socialklasse mellem de to kohorter. Fra 1968 til 2011 har erhvervsstrukturen ændret sig markant som følge af afindustrialisering, og derfor vil den gennemsnitlige arbejderklasseforælder eller middelklasseforælder angiveligt også have ændret sig. Spørgsmålet er derfor også, hvor sammenlignelige sådanne klassifikationer er. Ikke desto mindre er skellet mellem arbejder- og middelklassen det motiverende skel i analysen, og det er tilstrækkeligt i forhold til at kunne studere *mønstrene* i unges forventninger med hensyn til social baggrund.

9. Jeg kontrollerer alligevel for køn for at reducere den statistiske usikkerhed af mine estimater, hvilket er gængs praksis i kvantitative studier. Jeg kunne også have lavet mine analyser separat for de to køn, men af pladsmæssige årsager medtager jeg ikke denne analyse her. Herudover viser resultater, som jeg ikke afrapporterer her, at de grundlæggende mønstre af resultater i det store hele er de samme for drenge og piger.

10. Denne forskel mellem 2011 og 1968 kan også forklares af ændringer i erhvervsstrukturen, der, som jeg tidligere har været inde på, har konsekvenser for, hvem den repræsentative arbejderklasse- eller middelklasseforælder er i henholdsvis 1968 og 2011. Derfor skal man med varsomhed fortolke disse forskelle og snarere opholde sig ved, at mønsteret i forventninger med hensyn til forældrenes sociale klasse består.

Litteratur

- Andrade, Stefan B. og Karlson B. Karlson 2013: "Bog anmeldelse: Klasser i dagens Danmark". *Social Kritik*, Nr. 134:59-61.
- Benjaminsen, Lars 2006: *Chanceulighed i Danmark i det 20. århundrede*. Ph.d.-afhandling. København: Sociologisk Institut.
- Bingley, Paul, Karlson B. Karlson og Alessandro Martinello 2012: "Færdigheder og forventninger", i Ottosen, Mai H. (red.): *15-åriges hverdagsliv og udfordringer: Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*, pp. 217-241. København: SFI.
- Björklund, Anders og Markus Jäntti 2000: "Intergenerational mobility of socio-economic status in comparative perspective". *Nordic Journal of Political Economy*, Nr. 1:3-32.
- Boudon, Raymond 1974: *Education, Opportunity and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. New York: Wiley.
- Bourdieu, Pierre 1977: "Cultural Reproduction and Social Reproduction", i Karabel, Jerome og A.H. Halsey (red): *Power and Ideology in Education*, pp. 487-510. New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre og Jean-Claude Passeron 1990: *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Bowles, Samuel og Herbert Gintis 1976: *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Breen, Richard og John H. Goldthorpe 1997: "Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory". *Rationality and Society*, Nr. 3:275-305.
- Breen, Richard, Ruud Luijkx, Walter Müller og Reinhard Pollak 2009: "Nonpersistent Inequality in Educational Attainment: Evidence from Eight European Countries". *The American Journal of Sociology*, Nr. 114:1475-1521.
- Causa, Orsetta og Åsa Johansson 2010: "Intergenerational Social Mobility in OECD Countries". *OECD Journal: Economic Studies 2010*, 1-44.
- Danmarks Statistik 2008: *60 år i tal – Danmark siden 2. verdenskrig*. København: Danmarks Statistik.
- Erikson, Robert 1984: "Social Class of Men, Women and Families". *European Sociological Review*, Nr. 4:500-514.
- Erikson, Robert, John H. Goldthorpe, Michelle Jackson, Meir Yaish og David R. Cox 2005: "On class differentials in educational attainment". *Proceedings of the National Academy of Science (PNAS) of the USA*, Nr. 1:9730-9733.

- Esping-Andersen, Gøsta 2004: "Untying the Gordian knot of social inheritance". *Research in Social Stratification and Mobility*, Nr. 1:151-138.
- Farkas, George 2003: "Cognitive Skills and Noncognitive Traits and Behaviors in Stratification Processes". *Annual Review of Sociology*, Nr. 1:541-562.
- Gambetta, Diego 1987: *Were they pushed or did they jump? Individual decision mechanisms in education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldthorpe, John H. 1996: "Class analysis and the reorientation of class theory: the case of persisting differentials in educational attainment". *British Journal of Sociology*, Nr. 3:481-505.
- Goldthorpe, John H. og Abigail McKnight 2006: "The Economic Basis of Social Class", i Morgan, S.L, Grusky, D.B. og Fields, G.S. (red.): *Mobility and Inequality: Frontiers of research from sociology and economics*, pp. 109-136. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hansen, Erik Jørgen 1995: *En generation blev voksen*. København: SFI.
- Haller, Archibald O. 1982: "Reflections on the Social Psychology of Status Attainment", i Robert M. Hauser, Archibald O. Haller, David Mechanic og Taissa S. Hauser (red.): *Social Structure and Social Behavior: Essays in Honor of William Hamilton Sewell*, pp. 3-28. New York: Academic Press.
- Hauser, Robert M. 2002: "Meritocracy, Cognitive Ability, and the Sources of Occupational Success". CDE Working Paper No. 98-07. Madison, WI: Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin-Madison.
- Heath, A.H., A.F. Halsey og J.M. Ridge 1980: *Origins and Destinations: Family, Class, and Education in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Heckman, James J. 2006: "Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children". *Science*, Vol 312:1900-1902.
- Henriksen, Tine Høtbjerg 2012: *Profilmodel 2011 – fremskrivning af en ungdomsårgangs uddannelsesniveaue*. København: UNI-C Statistik og Analyse.
- Jackson, Michelle 2013: *Determined to Succeed? Performance versus Choice in Educational Attainment*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Karlson, Kristian B., Anders Holm og Richard Breen 2012: "Comparing Regression Coefficients Between Same-sample Nested Models Using Logit and Probit: A New Method". *Sociological Methodology*, Nr. 1:286-313.
- Kerckhoff, Alan C. 1977: "The Realism of Educational Ambitions in England and the United States". *American Sociological Review*, Nr. 4:563-571.
- Lareau, Anette 2003: *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. Berkeley, CA: University of California Press.
- McIntosh, James og Martin D. Munk 2012: "An Explanation of Intergenerational Educational Mobility using the Correlated Mare Model: A Danish Test Case". *Working Paper*.
- Morgan, Stephen L. 2004: "Methodologist as Arbitrator: Five Models for Black-White Differences in the Causal Effect Expectations on Attainment". *Sociological Methods & Research*, Nr. 1:3-53.
- OECD 2011: *Education at a Glance 2011*. OECD Publishing.
- Olsen, Lars, Niels Ploug, Lars Andersen og Jonas Schytz Juul 2012: *Det danske klasse-samfund – et socialt Danmarksportræt*. København: Gyldendal.
- Ottosen, Mai H. 2012: *15-åriges hverdagsliv og udfordringer: Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: SFI.

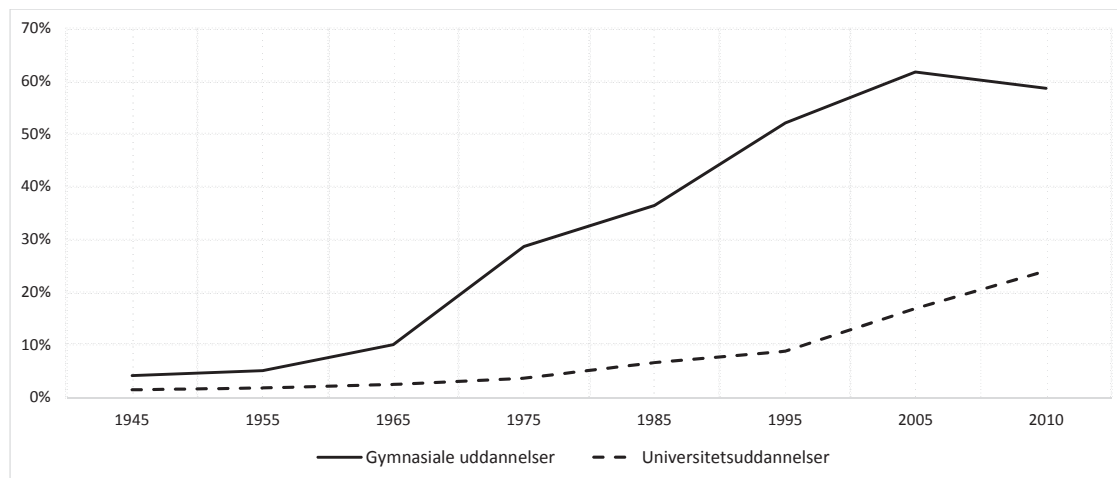
- Raftery, Adrian E. og Michael Hout 1993: "Maximally Maintained Inequality: Expansion, Reform, and Opportunity in Irish Education, 1921-75". *Sociology of Education*, Nr. 1:41-62.
- Sorokin, Pitirim 1927: *Social Mobility*. New York: Harper.
- Thomsen, Jens Peter, Siri Dencker og Thomas M. Pedersen 2013: "Hvem læser på velfærdsprofessionsuddannelserne? Ændringer i rekrutteringsmønstre de sidste 25 år". *Dansk Sociologi*, Nr. 3:11-35.
- Werfhorst, Herman G. og Robert Anderson 2005: "Social Background, Credential Inflation and Educational Strategies". *Acta Sociologica*, Nr. 4:321-340.
- Willis, Paul E. 1981: *Learning to Labour: How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. New York: Columbia University Press.
- Woelfel, Joseph og Archibald O. Haller 1971: "Significant Others, The Self-Reflexive Act and the Attitude Formation Process". *American Sociological Review*, Nr. 1:74-87.

Appendiks

Tabel A1. Beskrivelse af variable i 1968- og 2011-surveyene.

	1968 (14-årige)		2011 (15-årige)	
	Gn.snit.	Std.afv.	Gn.snit.	Std.afv.
Forventer at afslutte gymnasiet				
Ung	0,209	-	-	-
Forældre	0,179	-	-	-
Forventer at afslutte universitet				
Ung	-	-	0,316	-
Forældre	-	-	0,266	-
Forældres sociale klasse				
Øvre middelklasse	0,251	-	0,132	-
Nedre middelklasse	0,130	-	0,507	-
Selvstændig	0,103	-	0,090	-
Landmand	0,166	-	0,011	-
Faglært arbejderklasse	0,124	-	0,189	-
Ufaglært arbejderklasse	0,226	-	0,714	-
Akademiske færdigheder (standardiseret)	0	1	0	1
Forældres skattepligtige årsindkomst (standardiseret)	0	1	0	1
Bedsteforældre har videregående uddannelse	-	-	0,351	-
Dreng	0,494	-	0,531	-

Figur A1. Udviklingen i andelen af en ungdomsårgang, der afslutter henholdsvis en gymnasial uddannelse og en universitetsuddannelse.

Kilde: Danmarks Statistik (2008) og Statistikbanken.dk.

Note: Andelen af en årgang er beregnet relativt til antallet af levendefødte 20 år tidligere for de gymnasiale uddannelser og 30 år tidligere for universitetsuddannelserne. Fx vil de ca. 9 procent universitetsuddannede i 1995 referere til 9 procent af alle levendefødte 30 år tidligere i 1965.

Tabel A2. Logistiske regressionsmodeller af effekten af socialklasse på forventningen om at afslutte en studentereksamen. 14-årige i 1968. Log odds ratioer (standardfejl).

	Unge			Forældre		
	M1	M2	M3	M4	M5	M6
<u>Forældres sociale klasse</u>						
Øvre middelklasse (ref.)	-	-	-			
Nedre middelklasse	-0,309 (0,177)	-0,423* (0,178)	-0,384* (0,178)	-0,137 (0,165)	-0,260 (0,166)	-0,209 (0,166)
Selvstændig	-1,173* (0,225)	-1,000* (0,223)	-0,847* (0,229)	-0,979* (0,219)	-0,793* (0,218)	-0,591* (0,223)
Landmand	-1,775* (0,250)	-1,642* (0,248)	-1,271* (0,251)	-1,699* (0,181)	-1,556* (0,178)	-1,065* (0,192)
Faglært arbejderklasse	-1,705* (0,199)	-1,357* (0,191)	-1,192* (0,194)	-1,949* (0,223)	-1,575* (0,219)	-1,356* (0,222)
Ufaglært arbejderklasse	-2,436* (0,222)	-1,918* (0,217)	-1,704* (0,222)	-2,326* (0,242)	-1,769* (0,236)	-1,485* (0,244)
Akademiske færdigheder (standardiseret)		1,152* (0,086)	1,138* (0,086)		1,243* (0,100)	1,224* (0,100)
Forældres indkomst (standardiseret)			0,318* (0,064)			0,420* (0,074)
Dreng (ref.: Pige)	0,052 (0,124)	0,007 (0,123)	0,004 (0,123)	0,048 (0,133)	0,0004 (0,134)	-0,005 (0,134)

Note: Koefficienter justeret med metoden udviklet af Karlson, Holm og Breen (2012), der gør koefficienterne for samme outcome-variabel sammenlignelige over modeller. * p < 0,05.

Tabel A3. Logistiske regressionsmodeller af effekten af socialklasse på forventningen om at afslutte en universitetsuddannelse. 15-årige i 2011. Log odds ratioer (standardfejl).

	Unge			Forældre		
	M1	M2	M3	M4	M5	M6
<u>Forældres sociale klasse</u>						
Øvre middelklasse (ref.)	-	-	-			
Nedre middelklasse	-0,432* (0,155)	-0,431* (0,155)	-0,257 (0,167)	-0,552* (0,162)	-0,551* (0,162)	-0,206 (0,178)
Selvstændig	-0,287 (0,270)	-0,246 (0,270)	-0,021 (0,266)	-0,246 (0,312)	-0,190 (0,311)	0,254 (0,296)
Landmand	-1,116* (0,480)	-0,955* (0,480)	-0,864 (0,482)	-1,699* (0,663)	-1,481* (0,659)	-1,301* (0,659)
Faglært arbejderklasse	-1,199* (0,189)	-1,088* (0,189)	-0,814* (0,212)	-1,313* (0,207)	-1,164* (0,205)	-0,622* (0,235)
Ufaglært arbejderklasse	-1,302* (0,318)	-1,256* (0,317)	-0,925* (0,355)	-1,789* (0,368)	-1,727* (0,367)	-1,071* (0,395)
Akademiske færdigheder (standardiseret)		0,460* (0,065)	0,441* (0,066)		0,635* (0,080)	0,596* (0,080)
Forældres indkomst (standardiseret)			0,273* (0,084)			0,540* (0,103)
Dreng (ref.: Pige)	-0,343* (0,111)	-0,411* (0,112)	-0,402* (0,112)	-0,349* (0,118)	-0,441* (0,119)	-0,423* (0,120)

Note: Koefficienter justeret med metoden udviklet af Karlson, Holm og Breen (2012), der gør koefficienterne for samme outcome-variabel sammenlignelige over modeller. * p < 0,05.